

MAGDALENA MĄDRA-SAWICKA,
MIROŚLAW WASILEWSKI¹

*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw*

FINANSOWANIE KAPITAŁEM OBCYM GOSPODARSTW ROLNYCH W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM A ZAANGAŻOWANIE ZIEMI JAKO CZYNNIKA PRODUKCJI

Nadesłany: 14.04.2015 Zaakceptowany do druku: 28.04.2015

1. Wstęp

W ramach działalności rolniczej najczęściej analizie podlega efektywność wykorzystania zasadniczych czynników wytwórczych, tzn. ziemi, pracy i kapitału. Ziemia, jako podstawowy czynnik produkcji stanowi podstawową miarę wielkości gospodarstwa [Ziętara 2009, 269]. Długie cykle produkcyjne oraz znacząca rola ziemi, w działalności gospodarstw rolniczych, ogranicza szybkie reakcje rolników na zachodzące zmiany na rynku. Wynika to z ograniczonej substytucyjności czynników produkcji w rolnictwie [Milewski, Kwiatkowski 2005, 299].

Rozwój działalności gospodarstw rolniczych kształtowany jest przez dostępność do wewnętrznych, jak i zewnętrznych źródeł finansowania, z uwagi na ciągły proces zmian efektywności produkcji rolniczej, a także warunków prowadzonej działalności. Większa skala prowadzonej działalności rolniczej i wyższe nakłady inwestycyjne przyczyniają się do podniesienia efektywności funkcjonowania gospodarstw rolniczych [Felczak, Domańska 2014, 16]. Opłacalność inwestycji w gospodarstwach wiąże się ze zróżnicowanymi wymaganiami kapitałowymi, w zależności od określonego typu produkcji rolniczej i stopnia jej powiązania z podstawowymi czynnikami produkcji [Reid, Bradford 1987, 65].

¹ Wkład pracy: Magdalena Mądra-Sawicka – 60 %, Mirosław Wasilewski – 40%.

Na obraz przeciętnego gospodarstwa rolniczego składa się zarówno potencjał produkcyjny, zdeterminowany przez kapitał własny, powierzchnię UR oraz poziom zadłużenia. Korzystnie na wyższy potencjał wytwórczy, wydajność pracy oraz wzrost poziomu dochodu z prowadzonej działalności wpływa wzrost zadłużenia [Grzelak 2005, 121]. Wskazuje to na racjonalne wykorzystanie przez rolników kapitału obcego, który pełni rolę uzupełniającego źródła finansowania, szczególnie w trakcie ponoszenia nakładów inwestycyjnych.

Celem opracowania jest przedstawienie opinii rolników dotyczących preferencji w doborze kapitału, zapotrzebowania, determinant oraz korzyści w zakresie wykorzystywania zewnętrznych źródeł finansowania w działalności gospodarstw rolniczych, w odniesieniu do zaangażowania ziemi, jako czynnika produkcji.

2. Struktura kapitału a rola czynnika produkcji jakim jest ziemia

Możliwości zwiększania rentowności przy wyższym zaangażowaniu kapitału obcego warunkowane są redystrybucją między gospodarstwami czynnika produkcji, jakim jest ziemia. Kształtowanie wzrostu i rozwoju działalności wiąże się ze zwiększaniem wykorzystania powierzchni użytków rolniczych, będących pośrednim czynnikiem warunkującym zmiany w zakresie kapitału obcego. Rolnicy z uwagi na zaangażowanie ziemi w działalność produkcyjną w długim okresie, mogą wykazać większe skłonności inwestycyjne związane z jej zakupem [Braselle i inni 2002, 415-416]. W gospodarstwach, w których dominuje wykorzystywanie ziemi własnej, a nie dzierżawionej, ryzyko finansowania kapitałem obcym w ocenie kredytodawców jest niższe [Wu 2014, 127]. Wyższy udział ziemi własnej w majątku warunkuje niższe ryzyko operacyjne. Wynika to z braku konieczności korzystania z innych rozwiązań dostępu do ziemi [Velandia i inni 2009, 112].

3. Decyzje w zakresie wykorzystania kapitału obcego a ocena ryzyka

Przyjęcie odpowiedniej strategii zarządzania strukturą kapitału jest konieczne, jeżeli zarządzający gospodarstwami rolniczymi chcą zachować wypłacalność i wiarygodność [Gołaś 2009, 73]. Rolnicy tak kształtują relację długu do kapitału własnego, aby ograniczać koszty finansowania do minimum [Escalante, Barry 2003, 67]. Wraz z wyższym zwrotem z kapitału własnego w relacji do kosztów obsługi zadłużenia, rośnie bezpieczeństwo finansowania kapitałem obcym. W takiej sytuacji rolnicy mają możliwość korzystania z finansowania wygospodarowaną nadwyżką finansową, minimalizując w ten sposób ryzyko finansowe [Gabriel, Baker 1980, 561]. Natomiast poziom akumulacji środków w gospodarstwach jest niski [Gołaś 2008, 76], stąd też strategia samofinansowania wiąże się z ograniczoną możliwością poprawy dochodowości tych podmiotów.

W gospodarstwach rolniczych zwiększenie rentowności może łączyć się z wyższą produktywnością ziemi, wydajnością pracy lub zmianą technologii produkcji, poprzez dokapitalizowanie działalności. Przyczynia się to do zmniejszenia ryzyka zarówno przyrodniczego, jak i ekonomicznego, umacniając pozycję finansową gospodarstwa, poprzez zapewnienie oraz poprawę płynności finansowej. Zachowanie płynności finansowej pozwala na terminową obsługę zobowiązań bieżących [Wasilewski 2006, 104], co jest uwarunkowane odpowiednią wielkością i strukturą zobowiązań oraz majątku, tak aby po jego upłynięciu pozyskać źródła spłaty zadłużenia [Mańko, Sobczyński, Sass 2008, 5]. Utrzymywany wysoki poziom płynności finansowej w rolnictwie wynika z preferowania motywu ostrożnościowego [Franc-Dąbrowska 2008, 57], wpływając na konserwatywne podejście do finansowania działalności gospodarstw rolniczych.

W rolnictwie to kredyty stanowią uzupełnienie finansowania kapitałem własnym, przyczyniając się do wypracowania dochodu, pozwalając na rozszerzenie bazy kapitałowej oraz wzrost dochodowości produkcji [Czerwińska-Kyzer 2002, 102]. Zapotrzebowanie na kredyty w rolnictwie zależy od fazy rozwoju, struktury aktywów gospodarstw oraz jakości infrastruktury ekonomicznej, otaczającej sektor rolnictwa [Kata 2003, 98]. Struktura kapitału w gospodarstwach rolniczych jest uwarunkowana dostępem do dotacji, które mogą powodować w krótkim okresie zmiany w zakresie zaangażowania obcych źródeł finansowania [Ciaian, Swinnen 2009, 1130]. Kolejnym ważnym czynnikiem determinującym poziom zaangażowania kredytu jest fakt występowania opóźnień między cyklem operacyjnym, a koniecznością dokonywania bieżących wydatków operacyjnych [Ciaian, Falkowski, Kancs 2012, 41].

Na decyzje związane z finansowaniem obcym wśród rolników wpływ ma nie tylko maksymalizacja dochodów i poprawa produktywności, ale i korzyści niepieniężne, takie jak utrzymanie stylu życia oraz realizacja innych celów społecznych związanych z pracą na roli [Howley, Dillion 2012, 456-458].

4. Metodyka badań

Badania z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu skategoryzowanego zostały przeprowadzone w 2012 roku na grupie 100 rolników² prowadzących indywidualne gospodarstwa rolnicze, uczestniczących w systemie Farm Accountancy Date Network³ (FADN) w województwie mazowieckim⁴. Lokalizacja badań została

² Rolnicy w ramach przeprowadzonego kwestionariusza wywiadu mogli wskazać na więcej, niż jedną odpowiedź w ramach przeprowadzonych badań.

³ Europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolniczych.

⁴ Województwo mazowieckie należy do regionu C, charakteryzującego się gospodarstwami średnimi o przeciętnym poziomie intensywności produkcji.

wybrana z uwagi na położenie województwa w środkowej części Polski oraz przeciętne warunki działalności rolniczej względem pozostałych regionów, wyodrębnionych w systemie FADN⁵ [Osuch i inni 2004, 6].

Dobór gospodarstw do badania odbył się poprzez losowanie warstwowe uwzględniające kryterium siły ekonomicznej (dla podmiotów o sile ekonomicznej powyżej 2 ESU) i powierzchni użytków rolnych gospodarstw w tym województwie. W badanej próbie nie znalazły się gospodarstwa posiadające mniej niż, 5 ha UR. Rolnicy zostali zakwalifikowani do badania, jeżeli w latach 2010-2011 korzystali z finansowania zewnętrznego. Badania miały charakter uzupełniający wobec pierwszych badań przeprowadzonych w tym samym województwie wśród rolników w 2008 roku.

W artykule przedstawiono jedynie dominujące odpowiedzi wskazane przez rolników w zakresie kształtowania wielkości i struktury zadłużenia. Gospodarstwa rolnicze zostały podzielone według kryterium powierzchni użytków rolniczych (UR)⁶, które wyznaczono na podstawie stosowanych w systemie FADN przedziałów z wyników standardowych. W celu zachowania zbliżonej liczebności w badanych grupach gospodarstw połączono najmniejsze i największe przedziały obszarowe. Pierwsza grupa obejmowała gospodarstwa o powierzchni UR 5-10 ha, druga 10-20 ha, trzecia 20-30 ha i ostatnia powyżej 30 ha (powstała poprzez połączenie grup gospodarstw dużych i bardzo dużych).

W badaniu, w ramach wydzielonych trzech obszarów: celu zaangażowania kapitału obcego, preferencji w doborze i oceny korzyści, wybrano odpowiedzi dominujące wśród rolników i zestawiono je na wykresie interakcji.

5. Wyniki badań

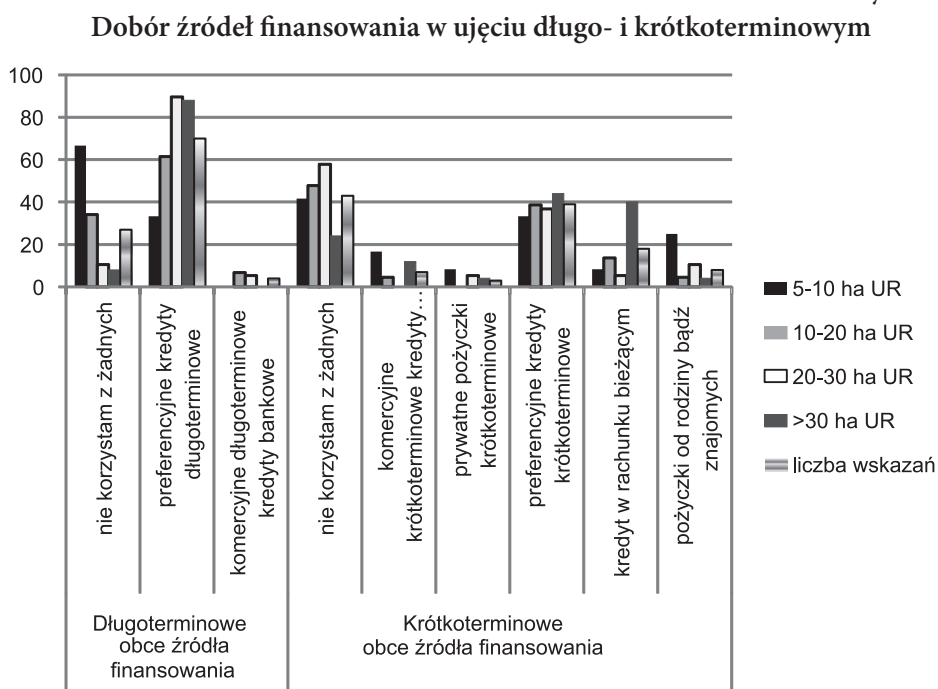
Na wykresie 1 przedstawiono zakres korzystania przez poszczególne grupy gospodarstw z długo- i krótkoterminowego kapitału obcego. Długoterminowe obce źródła finansowania działalności gospodarczej w postaci preferencyjnych kredytów bankowych wykorzystywało 70,0% ogółu badanych rolników. Z badanej populacji 27,0% rolników nie korzystało z żadnych długoterminowych źródeł finansowania. Natomiast tylko 4,0% ogółu badanych – i to w niewielkiej skali – korzystało z długoterminowych komercyjnych kredytów bankowych, co spowodowane było wyższym kosztem obsługi takiego zadłużenia. W największym stopniu

⁵ W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Za takie uznawane są gospodarstwa rolnicze, które mieszczą się w grupie gospodarstw wytwarzających w danym regionie FADN lub kraju, co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (Standard Gross Margin – SGM).

⁶ Według przyjętego kryterium podziału badanych obiektów liczebność w ramach wyróżnionych grup wynosiła odpowiednio: 12, 44, 19 i 25.

z długoterminowych obcych źródeł finansowania nie korzystały gospodarstwa najmniejsze obszarowo (66,7% wskazań). Natomiast największy stopień wykorzystania tego źródła finansowania dotyczył gospodarstw o powierzchni powyżej 20 ha UR (88,0-89,5% wskazań). Komercyjne długoterminowe kredyty bankowe były wykorzystywane głównie w gospodarstwach z grupy obszarowej 10-20 ha UR (6,8% wskazań). Wynika to z traktowania tych kredytów jako uzupełniającego źródła finansowania o wyższym koszcie zaangażowania, który może powodować spadek rentowności kapitału własnego.

Wykres 1

Źródło: Opracowanie własne.

Zróznicowanie odpowiedzi rolników dotyczących stopnia wykorzystywania kredytów krótkoterminowych było większe, niż długoterminowych. Z tego źródła finansowania nie korzystała stosunkowo duża część rolników (43,0%). Dotyczyło to głównie grupy obszarowej 20-30 ha UR (57,9% wskazań). Preferencyjne kredyty krótkoterminowe były wykorzystane przez 39,0% rolników. Z kredytów tych korzystały głównie gospodarstwa największe obszarowo (44,0% wskazań), natomiast z grupy najmniejszych – tylko 33,3%. Wskazuje to na wyższe zapotrzebowanie na zewnętrzne źródła finansowania wraz z rosnącą skalą produkcji. Z kredytu w rachunku bieżącym korzystało średnio 18,0% rolników, w największym stopniu

w gospodarstwach największych obszarowo (40,0% wskazań). Wśród odpowiedzi dotyczących wykorzystania krótkoterminowych źródeł finansowania rolnicy na zbliżonym poziomie wskazywali na zaangażowanie komercyjnych krótkoterminowych kredytów bankowych oraz pożyczek od rodziny, bądź znajomych (7,0-8,0%). W wielu przypadkach z tych źródeł finansowania korzystały głównie gospodarstwa najmniejsze obszarowo (odpowiednio 16,7% i 25,0% wskazań).

Odpowiedzi dotyczące realizacji celów związanych z wykorzystaniem kapitałów obcych w gospodarstwach rolniczych były stosunkowo zbliżone (tabela 1). Możliwość generowania wyższych dochodów w przyszłości, została wskazana przez 57,0% rolników. Był to cel, który w ocenie rolników miał najwyższą rangę. Według 49,0% rolników zaangażowanie kapitału obcego związane było z niedopuszczeniem do utraty płynności finansowej. Taki sam udział odpowiedzi dotyczył przeciwnego celu związanego z rozwijaniem działalności produkcyjnej, poprzez powiększenie powierzchni UR gospodarstwa (49,0%). Stosunkowo duży był również udział odpowiedzi związanych z koniecznością wykorzystania kredytu w sytuacji wystąpienia niespodziewanych zdarzeń (43,0%). Nieznacznie niższy udział odpowiedzi dotyczył przeprowadzania modernizacji budynków i budowl w gospodarstwie (41,0%), co wskazuje na postrzeganie przez rolników potrzeby przyspieszonego rozwoju.

Największe znaczenie kapitału obcego w niedopuszczeniu do utraty płynności finansowej odnotowano w przypadku gospodarstw o powierzchni 10-20 ha UR (54,5% wskazań). Kapitał obcy w ocenie rolników ma najwyższe znaczenie w rozwijaniu działalności produkcyjnej poprzez zwiększanie powierzchni UR w grupie obszarowej 20-30 ha UR (68,4% wskazań). Największą uwagę do korzystania z kapitału obcego celem finansowania modernizacji budynków przywiązywali rolnicy z gospodarstw o powierzchni 10-30 ha UR (47,4-47,7% wskazań).

Największą szansę na osiągnięcie wyższych dochodów z tytułu wykorzystania kredytu dostrzegali rolnicy z grupy obszarowej 20-30 ha UR (78,9% wskazań). Opinia ta miała najmniejsze znaczenie w gospodarstwach o powierzchni 5-10 ha UR (41,7% wskazań). Wynikać to może ze zbyt niskiego dochodu rolnego, który mogłyby być przeznaczony na obsługę zadłużenia. Potrzeba wykorzystania kredytu w celu realizacji wcześniej ustalonego planu rozwoju gospodarstw występowała głównie w grupie powierzchni powyżej 30 ha UR (48,0% wskazań). W badanej populacji jedynie 15,0% rolników wykorzystало kredyt celem pozyskania dodatkowych dotacji. Dotyczyło to szczególnie gospodarstw największych obszarowo (28,0% wskazań). Z kolei tylko 4,0% ogółu badanych rolników uzasadniało pobranie kredytu bankowego jako czynnika poprawiającego pozycję konkurencyjną gospodarstwa.

Tabela 1

**Cele wykorzystywania obcych źródeł finansowania
w działalności gospodarstwa**

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR				Udział odpowiedzi
	5-10	10-20	20-30	>30	
	Odsetek wskazań				
a) nie dopuścić do utraty płynności finansowej gospodarstwa	41,7	54,5	47,4	44,0	49,0
b) rozwijać działalność produkcyjną poprzez powiększanie powierzchni UR	33,3	38,6	68,4	60,0	49,0
c) przeprowadzić modernizację budynków i budowli	41,7	47,7	47,4	24,0	41,0
d) szansa na osiągnięcie wyższych dochodów w przyszłości	41,7	47,7	78,9	64,0	57,0
e) realizacja wcześniej ustalonego planu rozwoju gospodarstwa	25,0	27,3	36,8	48,0	34,0
f) wynik niespodziewanych zdarzeń	50,0	47,7	42,1	32,0	43,0
g) decyzja warunkująca walkę z konkurencją	8,3	2,3	5,3	4,0	4,0
h) możliwość skorzystania z dodatkowych dotacji	0,0	11,4	15,8	28,0	15,0

Źródło: Opracowanie własne.

W tabeli 2 przedstawiono odpowiedzi rolników dotyczące czynników kształtujących decyzje finansowe, związane z wykorzystaniem kapitału obcego. Najważniejszym czynnikiem w tym zakresie było częściowe opłacanie odsetek od kredytów przez instytucje zewnętrzne (ARiMR)⁷ (85,0% wskazań) oraz wartość planowanych inwestycji w gospodarstwie (84,0% wskazań). W największym stopniu dotyczyło to gospodarstw o największej powierzchni. Za ważny czynnik w opinii rolników, determinujący decyzje finansowe w zakresie wykorzystania kapitału obcego, uznano warunki przyznania kredytu (78,0% wskazań). Dotyczyło to głównie gospodarstw najmniejszych obszarowo (91,7% wskazań).

Zarządzający gospodarstwami za ważne czynniki wpływające na decyzje finansowe, dotyczące pozyskiwania kapitału obcego uznali wielkość wkładu własnego koniecznego do realizacji inwestycji (71,0% wskazań). Na ten czynnik główną uwagę zwrócili rolnicy z gospodarstw o powierzchni 20-30 ha UR (84,2% wskazań). Natomiast czynnik ten był najmniej istotny w przypadku gospodarstw największych obszarowo (60,0% wskazań). Mniejsze znaczenie w decyzjach dotyczących zaangażowania kapitału obcego miała wielkość dotacji unijnych możliwa do pozyskania celem realizacji inwestycji (35,0% wskazań), dotyczyło to głównie gospodarstw największych obszarowo (56,0% wskazań).

⁷ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Możliwość dokonania wyboru wariantu spłaty rat kredytu była czynnikiem wpływającym na zaangażowanie kapitału obcego w gospodarstwie zdaniem 15,0% ogółu rolników. Najwięcej tych wskazań odnotowano w gospodarstwach o powierzchni użytków rolnych 10-20 ha (22,7% wskazań). Możliwość negocjacji warunków uzyskania kredytu wskazywana była jako czynnik zasadniczy przy podejmowaniu decyzji finansowych jedynie w przypadku 10,0% badanych rolników.

Tabela 2

Determinanty wpływające na decyzje finansowe dotyczące wykorzystania kapitału obcego

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR				Udział odpowiedzi
	5-10	10-20	20-30	>30	
	Odsetek wskazań				
a) wartość inwestycji, które są planowe w gospodarstwie	50,0	88,6	89,5	88,0	84,0
b) warunki przyznania kredytu	91,7	75,0	78,9	76,0	78,0
c) wartość odsetek opłacanych w części lub w całości przez inną instytucję	75,0	86,4	78,9	92,0	85,0
d) wielkość dotacji unijnych możliwych do pozyskania dla celów realizacji inwestycji	25,0	29,5	26,3	56,0	35,0
e) wielkość wkładu własnego koniecznego do realizacji inwestycji	66,7	72,7	84,2	60,0	71,0
f) możliwość wyboru wariantu spłat rat kredytu	8,3	22,7	10,5	8,0	15,0
g) możliwość negocjacji warunków uzyskania kredytu, elastyczność banku	0,0	9,1	15,8	12,0	10,0

Źródło: Opracowanie własne.

W tabeli 3 przedstawiono korzyści finansowania działalności gospodarstwa kapitałem obcym w opinii rolników. Za największy plus finansowania kapitałem obcym uznano możliwość bardziej dynamicznego rozwoju produkcji (76,0% wskazań). W gospodarstwach powyżej 10 ha UR udział wskazań tego czynnika wynosił od 76,0 do 78,9%. Pokazuje to, że w opinii rolników zaangażowanie kapitału obcego jest ważną determinantą rozwoju ich gospodarstw.

Zdaniem 34,0% rolników kapitał obcy zwiększa efektywność kapitału własnego. Wraz ze wzrostem powierzchni UR gospodarstw znaczenie tej determinanty w opinii rolników było coraz istotniejsze (48,0% wskazań grupie o powierzchni powyżej 30 ha UR). Według 34,0% rolników do korzyści finansowania działalności gospodarstwa kapitałem obcym zaliczyć również można wyższą wartość zainwestowanego łącznego kapitału. Najwyższy udział wskazań tej determinanty dotyczył gospodarstw z grupy obszarowej 20-30 ha UR (52,6% wskazań), podczas gdy w tych najmniejszych, ze względu na powierzchnię, wyniósł jedynie 25,0%.

Na możliwość uzyskania wyższego dochodu z działalności gospodarstwa poprzez wykorzystanie kapitału obcego uwagę zwróciło 19,0% badanych rolników. Dotyczyło to szczególnie gospodarstw najmniejszych, jak i największych obszarowo (odpowiednio 33,3% oraz 32,0% wskazań). W grupie obszarowej 20-30 ha UR na tą determinantę wskazywało jedynie 5,3% rolników. W opinii 6,0% badanych rolników korzyści z tytułu zaangażowania kapitału obcego nie występują. Należy to wiązać głównie z obawami rolników dotyczącymi obsługi zwiększonego poziomu zadłużenia.

Tabela 3

Korzyści związane z finansowaniem działalności gospodarstwa rolnego kapitałem obcym

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR				Udział odpowiedzi
	5-10	10-20	20-30	>30	
	Odsetek wskazań				
a) wyższa wartość zainwestowanego łącznego kapitału	25,0	29,5	52,6	32,0	34,0
b) możliwość uzyskiwania wyższego dochodu z działalności	33,3	13,6	5,3	32,0	19,0
c) możliwość szybkiego rozwoju produkcji	66,7	77,3	78,9	76,0	76,0
d) kapitał obcy zwiększa efektywność wykorzystania kapitału własnego	16,7	29,5	36,8	48,0	34,0
e) nie widzę żadnych plusów w finansowaniu działalności kapitałem obcym	16,7	6,8	5,3	0,0	6,0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4

Najistotniejsze obszary decyzji w zakresie celu zaangażowania kapitału obcego w opinii rolników

Lp.	Wybrana odpowiedź o największej liczbie wskazań	Oznaczenie	Obszary decyzji
1.	Celem zaangażowania kapitału obcego jest nie dopuszczenie do utraty płynności finansowej gospodarstwa	C1	C cele
2.	Celem zaangażowania kapitału obcego jest rozwijanie działalności produkcyjnej poprzez powiększanie powierzchni UR	C2	
3.	Celem zaangażowania kapitału obcego jest szansa na osiągnięcie wyższych dochodów w przyszłości	C3	
4.	Poziom finansowania obcego uzależniono od wartości inwestycji planowanych w gospodarstwie	D1	D determinanty
5.	Poziom finansowania obcego uzależniono od warunków przyznania kredytu	D2	
6.	Poziom finansowania obcego uzależniono od wartości odsetek opłacanych w części lub w całości przez inną instytucję	D3	
7.	Kapitał obcy pozwala na szybszy rozwój produkcji w gospodarstwie	K	K korzyści
8.	Decyzja o powiększeniu powierzchni UR gospodarstwa w przyszłości	UR	UR zakup ziemi

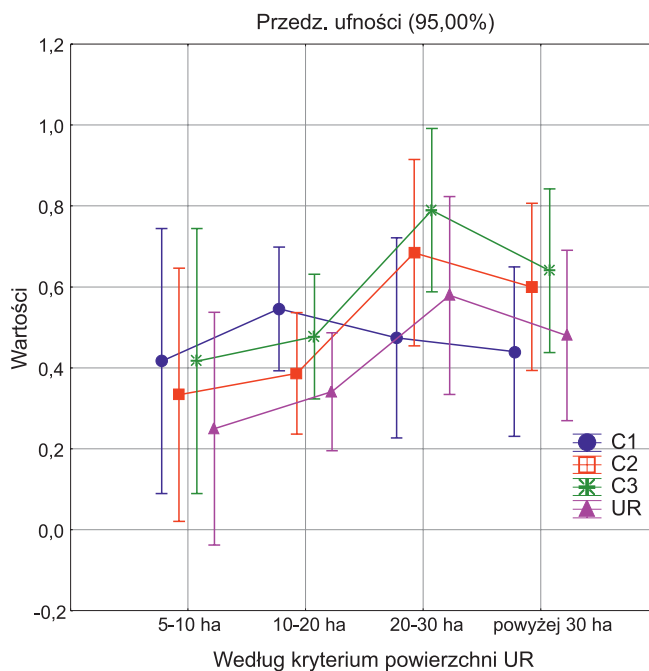
Źródło: Opracowanie własne.

Przedmiotem dalszych badań było ustalenie zależności w zakresie wykorzystania kapitału obcego w obszarach, na które rolnicy zwrócili największą uwagę (tabela 4). Obszary te podzielono ze względu na cel wykorzystania kapitału obcego (C), determinanty jego zaangażowania (D) oraz korzyści związane z jego wykorzystaniem (K). W ocenie kluczowych obszarów uwzględniono odpowiedzi rolników dotyczące planowanego zakupu ziemi (UR). Miało to na celu ocenę istotności tego obszaru decyzyjnego na tle pozostałych wyróżnionych w badaniu.

Na podstawie otrzymanych powiązań interakcji (wykres 2 i wykres 3) stwierdzono, iż wyróżnione cele były najbardziej istotne dla grupy gospodarstw o powierzchni 20-30 ha UR, natomiast nie były silnie skorelowane z decyzją o zakupie ziemi.

Wykres 2

Interakcje pomiędzy wyróżnionymi obszarami decyzyjnymi dotyczącymi celów

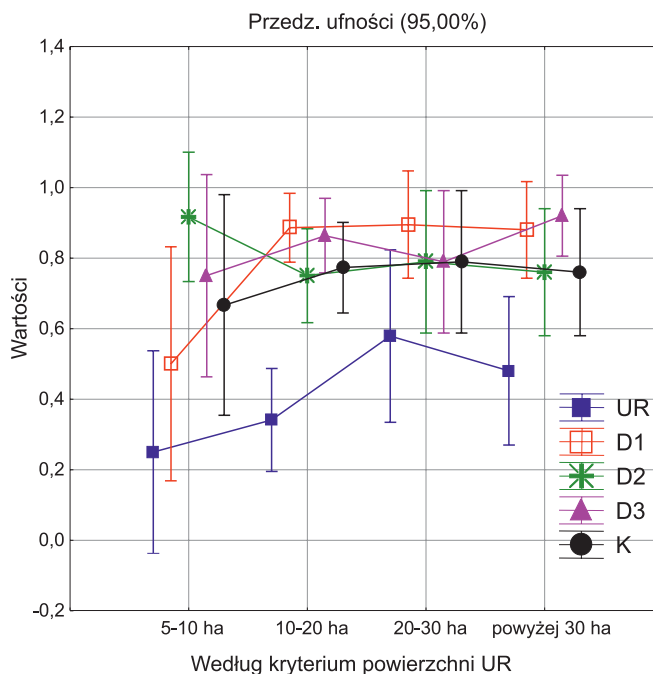
Źródło: Opracowanie własne.

Rolnicy, którzy wskazywali na planowany zakup ziemi, a poprzez to powiększenie skali prowadzonej działalności, reprezentowali głównie gospodarstwa o powierzchni 10-20 ha UR. Wyróżnione obszary determinant (D1, D2 i D3) oraz wskazywana najczęściej korzyść - związana z bardziej dynamicznym rozwojem

działalności, cechowały się zbliżonym poziomem interakcji w gospodarstwach o powierzchni wyższej niż, 10 ha UR. Na tle determinant wpływających na decyzje o zaangażowaniu kapitału obcego, możliwość powiększenia obszaru powierzchni UR cechowała się mniejszym znaczeniem (niższy poziom wskazań).

Wykres 3

Interakcje pomiędzy wyróżnionymi obszarami decyzyjnymi dotyczącymi determinant i korzyści

Źródło: Opracowanie własne.

6. Podsumowanie i wnioski

W opracowaniu przedstawiono opinie badanych rolników z terenu województwa mazowieckiego na temat finansowania działalności gospodarstwa kapitałem obcym. Za ważny cel związany z zaangażowaniem kapitału obcego rolnicy uznali możliwość utrzymania płynności finansowej na bezpiecznym poziomie oraz przyspieszenia realizacji procesów modernizacyjnych i inwestycyjnych. Do korzyści wynikających z zaangażowania kapitału obcego w strukturze finansowania rolnicy zaliczali również możliwość szybszego rozwoju produkcji. Największe znaczenie wymienionych efektów zaangażowania kapitału obcego wystąpiły w gospo-

darstwach o powierzchni użytków rolniczych wyższej, niż 20 ha UR. Świadczy to o większym znaczeniu finansowania kapitałem obcym przy uwzględnieniu możliwości wzrostu skali działalności rolniczej.

Konieczność korzystania z kredytu z powodu niskich nadwyżek finansowych odnotowano najczęściej w gospodarstwach najmniejszych obszarowo. Wiąże się to z występowaniem okresowych problemów wynikających z braku gotówki w ramach cyklu operacyjnego. Szansę na zwiększenie dochodowości prowadzonej działalności, wraz ze wzrostem zaangażowania kredytu bankowego, dostrzegali rolnicy z gospodarstw o powierzchni 20-30 ha UR. Wynika to z możliwości korzystania z efektu dźwigni finansowej w sytuacji utrzymania rentowności kapitału własnego na wysokim poziomie. Wśród tych gospodarstw rolnicy wskazywali na preferencyjne kredyty długoterminowe, jako najczęściej wybierane źródło finansowania obcego.

Zmiana struktury finansowania w kierunku zwiększenia zaangażowania kapitału obcego była determinowana w opinii rolników przez: dopłatę do odsetek w przypadku kredytów preferencyjnych, skalę planowanych inwestycji, korzystne warunki uzyskania kredytu oraz stopnień wymaganego wkładu własnego. W gospodarstwach tych istotnym czynnikiem było również pozyskanie dofinansowania na realizowanie inwestycji współfinansowanych kapitałem obcym. Czynniki te najsilniej determinowały decyzję o finansowaniu kapitałem obcym wśród rolników.

Najwięcej determinant wskazujących na kształtowanie struktury kapitału wyróżnili rolnicy z gospodarstw największych obszarowo. W gospodarstwach tych interakcje w zakresie najistotniejszych determinant były zbliżone z oceną korzyści z zaangażowania kapitału obcego. Świadczy to o świadomym doborze źródeł finansowania rolników z gospodarstw największych obszarowo.

Rolnicy sporadycznie decydowali się na zaciągnięcie kredytów komercyjnych. W gospodarstwach najmniejszych obszarowo częściej korzystano z pożyczek od rodziny bądź znajomych, niż zdecydowano się na zaciągnięcie kredytów komercyjnych. Rolnicy zdawali sobie sprawę z tego, iż korzyści z tytułu zaangażowania kapitału krótkoterminowego mogą być niższe, niż z długoterminowych źródeł finansowania. W opinii rolników należy to wiązać z krótkim terminem wymagalności spłaty zobowiązań oraz wysokim kosztem tego źródła finansowania.

LITERATURA

1. Brasselle A.S., Gaspart F., Platteau J.P. (2002): Land tenure security and investment incentives: puzzling evidence from Burkina Faso. *Journal of Development Economics*, Vol. 67, No. 2, 373-418.
2. Ciaian P., Swinnen J.F.M. (2009): Credit market imperfections and the distribution of policy rents. *American Journal of Agricultural Economics*, Vol. 91, No. 4, 1124-39.
3. Ciaian P., Falkowski J., d'Artis K. (2012): Access to credit, factor allocation and farm productivity. *Agricultural Finance Review*, 72(1), 22-47.
4. Czerwińska-Kayzer D. (2002): Kredyt preferencyjny – źródło kapitału w gospodarstwach rolnych. *Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu – CCCXLIII*, Poznań.
5. Escalante C. L., Barry P. J. (2003): Determinants of the strength of strategic adjustments in farm capital structure. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 35(1), 67-78.
6. Felczak T., Domańska T. (2014): Struktura i poziom zadłużenia a efektywność indywidualnych gospodarstw rolniczych w zależności od wielkości ekonomicznej. *Czasopismo Zarządzanie Finansami i Rachunkowość*, 2 (3), 5-18.
7. Franc-Dąbrowska J. (2008): Ocena płynności finansowej przedsiębiorstw rolniczych. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 1, 43-59.
8. Gabriel S.C., Baker C.B. (1980): Concepts of business and financial risk. *American Journal of Agricultural Economics*, 62.3, 560-564.
9. Golas Z. (2009): Analiza rentowności kapitału w rolnictwie. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 11, nr 1, 63-74.
10. Gołaś Z. (2008): Uwarunkowania rentowności kapitału własnego w rolnictwie (część I). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 3, 60-77.
11. Grzelak A. (2005): Finansowanie zewnętrzne gospodarstw rolnych. *Wydawnictwo IR-WiR PAN, Wieś i Rolnictwo*, nr 4; 116-123.
12. Howley P., Dillon E. (2012): Modelling the effect of farming attitudes on farm credit use: A case study from Ireland. *Agricultural Finance Review*, 72(3), 456-470.
13. Kata R. (2003): Perspektywy kredytowania gospodarstwa rolniczych przez banki spółdzielcze w obszarze rolnictwa rozdrobnionego. *Acta Oeconomia* 2 (1), 97-105.
14. Mańko S., Sobczyński T., Sass R. (2008): Zmiany poziomu zrównowżenia płynności finansowej w gospodarstwach rolniczych UE w latach 1989-2005. *Zeszyty Naukowe SGGW. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 64, 5-22.
15. Milewski R., Kwiatkowski E. (2005): *Podstawy ekonomii*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
16. Osuch D., Goraj L., Skarżyńska A., Grabowska K. (2004): Plan wyboru próby gospodarstw rolnych polskiego FADN. *IERiGŻ-PIB*, Warszawa.
17. Reid D.W., Bradford G.L. (1987): A farm firm model of machinery investment decisions. *American Agriculture Economics Association*, no. 61, 64-77.
18. Velandia M., Rejesus R.M., Knight T.O., Sherrick B. J. (2009): Factors affecting farmers' utilization of agricultural risk management tools: The case of crop insurance, forward contracting, and spreading sales. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 41(1), 107-123.

19. Wasilewski M. (2006): Sytuacja finansowa przedsiębiorstw rolniczych w zależności od relacji kapitału obrotowego do zysku netto. Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 61, 103-116.
 20. Wu F., Guan Z., Myers R. (2014): Farm capital structure choice: Theory and an empirical test. *Agricultural Finance Review*, 74(1), 115-132.
 21. Ziętara W. (2009): Miary wielkości gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych, *roczniki Nauk rolniczych, Seria G*, T.96, z. 4, 267-276.
- www.fadn.pl

MAGDALENA MĄDRA-SAWICKA,
MIROŚLAW WASILEWSKI

**FINANSOWANIE KAPITAŁEM OBCYM GOSPODARSTW ROLNYCH
W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM A ZAANGAŻOWANIE ZIEMI
JAKO CZYNNIKA PRODUKCJI**

Słowa kluczowe: *gospodarstwa rolnicze, finansowanie kapitałem obcym, opinia rolników, powierzchnia użytków rolniczych*

STRESZCZENIE

Celem głównym opracowania jest przedstawienie opinii rolników na temat finansowania działalności gospodarstw kapitałem obcym przy uwzględnieniu zaangażowania ziemi jako czynnika produkcji. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu na grupie 100 rolników prowadzących indywidualne gospodarstwa rolnicze w województwie mazowieckim oraz funkcjonujących w ramach rachunkowości rolnej systemu FADN. Rolnicy wskazali na dwa realizowane cele związane ze wzrostem zaangażowania kapitału obcego: utrzymanie płynności finansowej na bezpiecznym poziomie oraz przeprowadzanie szybszej modernizacji. Największą liczbę czynników, którą brali pod uwagę rolnicy przy zwiększaniu poziomu zadłużenia stwierdzono w gospodarstwach największych obszarowo. Wśród najczęściej wskazywanych determinant w tym zakresie wyróżnić można: wartość inwestycji, na którą pozyskiwane miało być finansowanie zewnętrzne oraz wartość kredytu i odsetek.

MAGDALENA MĄDRA-SAWICKA,
MIROSŁAW WASILEWSKI

FINANCING OF FOREIGN CAPITAL OF FARM IN MAZOWIECKIE VOIVODSHIP
AND ENGAGEMENT OF THE LAND AS A PRODUCTION FACTOR

Keywords: *agriculture holdings, foreign sources of financing, farmer's opinion, cropland area*

SUMMARY

The aim of the paper is to present and evaluate the opinion of farmers on the financing of holding foreign capital under criterion of cropland area usage in farms. The study was conducted using a questionnaire interview on a group of 100 farmers individual agricultural holdings leading accounting and agricultural FADN system, in mazowieckie voivodship. The main objectives of increasing the debt level were indicated by farmers in two opposing aims such as maintaining liquidity at a safe level and carrying out rapid modernization and development of farms. The greatest number of determinants shaping the debt level were found in farms characterized with the largest cropland areas. Among the most frequently cited factors by farmers, mainly were distinguish: the value of investments which need external financing and the value of the loan and interest.

e-mail: magdalena_madra@sggw.pl
e-mail: miroslaw_wasilewski@sggw.pl